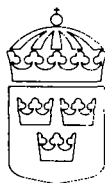

Konstitutionsutskottets yttrande

1988/89:KU1 y

Kroppsvsitation

1988/89
KU1 y

Till justitieutskottet

Justitieutskottet har hemställt om yttrande från konstitutionsutskottet över proposition 1987/88:143 om ändring i brottsbalken m.m. (förverkande av hjälpmedel vid skadegörelse m.m.) jämte motionerna 1987/88:Ju40 av Per-Olof Strindberg m.fl. (m), 1987/88:Ju41 av Karin Ahrland m.fl. (fp), 1987/88:Ju42 av Lars Werner m.fl. (vpk) samt 1987/88:Ju43 av Bertil Fiskesjö och Bengt Kindbom (båda c). Konstitutionsutskottet begränsar sitt yttrande till det i propositionen ingående förslaget till lag om ändring i polislagen (1984:387). Ändringen avser utvidgade möjligheter att företa kroppsvsitation.

Propositionen

I propositionen föreslås en utvidgning av förverkandebestämmelserna i 36 kap. 3 § brottsbalken – de nya bestämmelserna föreslås intagna i en särskild punkt 3 i paragrafen – med syfte att göra det lättare att motverka vandalisering i form av klotter och liknande skadegörelse. Enligt förslaget skall det bli möjligt att förklara förverkade föremål som kan användas som hjälpmedel vid brott som innefattar skada på egendom. Förutsättningen är att föremålen har påträffats i situationer som gav uppenbar anledning att befara att föremålen skulle komma till användning vid sådana brott.

Förverkanderegeln föreslås kompletterad med en regel om kroppsvsitation intagen i 19 § polislagen (1984:387). En polisman skall kunna kroppsvsitera samt undersöka portfölj, handväska eller annat liknande handbagage för att söka efter föremål som är ägnade att användas som hjälpmedel vid brott som innefattar skada på egendom. En förutsättning är att det finns anledning att anta att den som utsätts för åtgärden medför ett sådant föremål som kan förklaras förverkat enligt 36 kap. 3 § 3 brottsbalken och att föremålet behöver tas om hand för att avvärja brott.

Propositionen föregicks av remiss till lagrådet. I denna hade föreslagits att formellt sett samma förutsättningar skulle gälla för att söka efter föremål som är ägnade att användas som hjälpmedel vid brott som innefattar skada på egendom som för dem som enligt 19 § andra stycket polislagen redan gäller beträffande vapen och andra farliga föremål som är ägnade att användas vid brott mot liv och hälsa. Enligt detta lagrum får en polisman i den utsträckning som behövs söka efter sådana föremål om det med hänsyn till omständighe-

terna kan antas att föremålet kan förklaras förverkat enligt 36 kap. 3 § brottsbalken. För detta ändamål får polismannen även undersöka portfölj, handväska eller annat liknande handbagage. I 36 kap. 3 § brottsbalken anges bl.a. att förverkande får beslutas i fråga om föremål som är ägnade att användas som vapen vid brott mot liv eller hälsa och som har påträffats under omständigheter som gav anledning att befara att de skulle komma till sådan användning. En anledning till att de ovannämnda bestämmelserna i polislagen (prop. 1986/87:115, JuU 36) infördes var att polisen skulle få möjlighet att mera rutinmässigt kontrollera om personer bär med sig sådana föremål i situationer då det finns en överhängande risk för våld som inte är knuten till en viss person.

Lagrådet framhöll i sitt yttrande att en sådan regel om begränsning av skyddet mot kroppsvisitation som det remitterade lagförslaget innehöll borde undvikas med tanke på det starka skydd som bör finnas för en persons kroppsliga integritet. Lagrådet avstyrkte remissförslaget i denna del med hänvisning till den föreslagna bestämmelsens generella utformning och det starka skydd som bör finnas för en persons kroppsliga integritet. Lagrådet föreslog i stället en bestämmelse som ger en polisman möjlighet att företa en undersökning som inte innebär ett angrepp på den enskildes kroppsliga integritet utan riktar sig mot föremål som förvaras eller transporteras i väskor och annat handbagage.

Lagrådsyttrandet ledde till en begränsning och precisering av tillämpningsområdet för lagförslaget, dock utan att möjligheten att företa kroppsvisitation begränsades till undersökning av handbagage.

Grundlagsskyddet m.m.

Enligt 2 kap. 6 § regeringsformen är varje medborgare gentemot det allmänna skyddad mot kroppsvisitation. Med kroppsvisitation avses undersökning av någons kläder eller av något som denne har med sig, t.ex. en handväska (prop. 1975/76:209 s. 147). Regeringsformen medger dock att skyddet mot kroppsvisitation begränsas. För att så skall få ske uppställs vissa krav. En sådan begränsning får således enligt 2 kap. 12 § andra stycket regeringsformen endast göras för att tillgodose ändamål som är godtagbart i ett demokratiskt samhälle. Vidare gäller att begränsningen aldrig får gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som har föranlett den och inte heller får sträcka sig så långt att den utgör ett hot mot den fria åsiktsbildningen såsom en av folkstyrelsens grundvalar.

Frågan om inskränkning i skyddet mot kroppsvisitation har behandlats av riksdagen vid flera tillfällen. Frågan har bl.a. tagits upp i samband med riksdagsbehandlingen av proposition 1986/87:115 om ändring i polislagen. I syfte att förebygga våldsbrott föreslogs i propositionen att det i 19 § polislagen infördes en bestämmelse som under vissa omständigheter ger polisman rätt att kroppsvisitera personer för att söka efter vapen eller andra farliga föremål som är ägnade att användas vid brott mot liv eller hälsa om det med hänsyn till omständigheterna kan antas att ett sådant föremål kan förklaras förverkat enligt 36 kap. 3 brottsbalken. För sådant ändamål skulle polisen enligt lagförslaget också få undersöka portfölj, handväska eller annat

liknande handbagage. I justitieutskottets betänkande 1986/87:36 anfördes att den föreslagna regleringen borde godtas mot bakgrund av intresset av att förebygga våldsbrottslighet. Justitieutskottet anförde att det här gällde att värna om ett syfte som är godtagbart i ett demokratiskt samhälle. Vidare anfördes att regleringen enligt utskottets mening låg inom ramen för vad som är nödvändigt med hänsyn till ändamålet samtidigt som den inskränkning i ett grundlagsskyddat intresse som skedde var demokratiskt godtagbar. Justitieutskottets majoritet tillstyrkte propositionen i denna del. I en reservation (m, fp) framhölls att lagförslaget och motiven var alltför allmänt utformade. Enligt reservanterna förelåg risk att många oskyldiga människor kunde drabbas av långtgående ingrepp i integriteten. Reservanterna hemställde att riksdagen skulle avslå lagförslaget och anförde att regeringen borde upprätta ett nytt förslag i skärpande riktning. Riksdagen beslöt i enlighet med utskottets majoritetsförslag.

Motionerna

Det starka skydd mot kroppsvisitation som regeringsformen ger har åberopats i samtliga motioner. I motion Ju40 av Per-Olof Strindberg m.fl. (m) framhålls att kroppsvisitation innebär en grov integritetskränkning som inte kan tillåtas utan mycket starka skäl. Det måste enligt motionärerna finnas proportion mellan den skada en medborgare kan misstänkas kunna vålla och den integritetskränkning det allmänna tillåter ordningsmakten att åsamka medborgaren. I motion Ju41 av Karin Ahrlund m.fl. (fp) sägs att de fall där undantag från det grundlagsfästa skyddet mot kroppsvisitation måste göras huvudsakligen bör inskränkas till att avse eftersökande av föremål vid brott som är att anse som allvarligare än klotter. Enligt motion Ju42 av Lars Werner m.fl. (vpk) innebär regeringens förslag en mycket allvarlig inskränkning i regeringsformens skydd mot kroppsvisitation och att rättssäkerheten ytterligare åsidosätts. I samtliga tre motioner yrkas att förslaget till lag om ändring i polislagen avslås. Bertil Fiskesjö och Bengt Kindbom (båda c) ifrågasätter i motion Ju43 starkt om regeringsförslaget är förenligt med de allmänna bestämmelser om skydd mot kroppsvisitation som finns i regeringsformen. Motionärerna anser inte att de brott som lagförslaget i det här fallet syftar till att beivra är av sådan karaktär att det är motiverat att göra avkall på det viktiga skyddet mot kroppsvisitation. Det är dock enligt denna motion nödvändigt att polisen kan göra undersökningar av handbagage o.d. Lagförslaget bör därför enligt motionen omarbetas, och en utgångspunkt kan då vara lagrådets yttrande i denna del.

Konstitutionsutskottets överväganden

Skydd mot kroppsvisitation ingår bland de fri- och rättigheter som upptagits i regeringsformen (2 kap. 6 § RF). Endast i vissa undantagssituationer får genom lag en begränsning ske vad gäller detta skydd. Förutsättningen för en sådan åtgärd är att den kan godtas i ett demokratiskt samhälle, och begränsningen får aldrig gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som har föranlett den (2 kap. 12 § RF). Det starka skydd som

regeringsformen på detta sätt ger den kroppsliga integriteten innebär att det måste fordras mycket starka skäl för att tillåta ett ingrepp i denna frihet. 1988/89:KU1 y

Enligt konstitutionsutskottets mening bör en begränsning av skyddet mot kroppsvissitation som föreslås i propositionen undvikas med tanke på det starka skydd som bör finnas för den kroppsliga integriteten. Mot denna bakgrund och från de utgångspunkter konstitutionsutskottet har att beakta anser utskottet att propositionen i den del som är föremål för utskottets yttrande bör avstyrkas.

Med hänsyn till den omfattning som vandalisering i form av klotter och liknande skadegörelse fått har det i många sammanhang hävdats att det är synnerligen angeläget att söka komma till rätta med dessa samhällsproblem. Enligt utskottet bör övervägas en omarbetning av lagförslaget, varvid lagrådets yttrande bör kunna tjäna som en lämplig utgångspunkt.

Stockholm den 8 november 1988

På konstitutionsutskottets vägnar

Olle Svensson

Närvarande: Olle Svensson (s), Anders Björck (m), Catarina Rönnung (s), Kurt Ove Johansson (s), Birgit Friggebo (fp), Bertil Fiskesjö (c), Sture Thun (s), Hans Nyhage (m), Anita Modin (s), Torgny Larsson (s), Elisabeth Fleetwood (m), Ylva Annerstedt (fp), Bengt Kindbom (c), Bo Hammar (vpk), Hans Leghammar (mp), Ulla Pettersson (s) och Rosa-Lill Wåhlstedt (s).

Avvikande mening

Anders Björck (m), Birgit Friggebo (fp), Hans Nyhage (m), Elisabeth Fleetwood (m), Ylva Annerstedt (fp), Bo Hammar (vpk) och Hans Leghammar (mp) anser att utskottet i stället för det avsnitt som börjar "Enligt konstitutionsutskottets" och slutar "utgångspunkt" bort anföra följande:

Det skäl som åberopats i propositionen, nämligen syftet att motverka brott som innefattar skada på egendom och då särskilt vandalisering i form av klotter, väger enligt konstitutionsutskottets mening inte tillräckligt tungt för att motivera en begränsning av det starka skydd som bör finnas för en persons kroppsliga integritet. Mot denna bakgrund och från de utgångspunkter konstitutionsutskottet har att beakta anser utskottet således att propositionen i den del som är föremål för utskottets yttrande bör avstyrkas.